

8У
Г17

1738

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ГАЛЬЧУК Оксана Василівна

УДК 883.3 "19": 87

АНТИЧНІ ТРАДИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЗЕРОВА

10.01.01 — українська література

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310115

Київ — 1998

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти України.

Науковий керівник — доктор філологічних наук, професор,
дійсний член АПН України
ХРОПКО ПЕТРО ПАНАСОВИЧ,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри.

Офіційні опоненти — доктор філологічних наук, професор
КРИЖАНІВСЬКИЙ СТЕПАН АНДРІЙО-
ВИЧ, м. Київ

кандидат філологічних наук
МИКИТЕНКО ЮРІЙ ОЛЕГОВИЧ,
Інститут літератури імені Т.Г.Шевченка
НАН України, старший науковий
співробітник.

Провідна установа — Чернівецький державний університет імені
Ю.Федьковича, кафедра української літератури, Міністерство освіти Ук-
раїни, м. Чернівці.

Захист відбудеться "15" вересня 1998 р. о 14³⁰ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 в Національному педагогічному
університеті імені М.П.Драгоманова (252601, м.Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національ-
ного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (252601, м.Київ,
вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий " " серпня 1998 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Вишневу

Вишневська Г.П.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми "Античні традиції у творчості Миколи Зерова" визначається назрілою у вітчизняному літературознавстві необхідністю дослідження рецепції античності як однієї з сутнісних рис естетики й поетики українського неокласицизму, найяскравішим представником якого був Зеров. Ця тема є важливою й у зв'язку з потребою вивчення різних аспектів естетики українського Ренесансу 20-х років ХХ століття, коли значно актуалізувалася проблема осмислення й використання художнього потенціалу античності. Питання сприйняття й засвоєння спадщини стародавніх греків і римлян представниками неокласицизму видається особливо актуальним у світлі вивчення механізму взаємодії класичних традицій та інновацій, важливість якої неодноразово підкреслювали у своїх працях провідні вчені Д.Наливайко, М.Жулинський, П.Хропко, П.Кононенко, Ю.Ковалів, Т.Гундорова, С.Павличко.

Зміна методологічних засад, можливість залучити найсучасніші здобутки світового літературознавства дають змогу по-новому інтерпретувати і творчість окремих авторів, і літературний процес у цілому. Крім того, недостатня вивченість багатогранної творчості Зерова, й зокрема питомої ваги в ній античних традицій, зумовлює пошуки нових шляхів цілісного вивчення ідейно-художніх здобутків письменника.

Починаючи з 20-х років, у трактуванні феномена українського неокласицизму й ролі античності в його ідейно-естетичній системі чітко визначилися дві тенденції. Критики, заангажовані панівною політичною системою (В.Коряк, Я.Савченко, С.Щупак), характеризували неокласиків як adeptів теорії "чистого мистецтва", "попутників", а в їхній орієнтації на класичне мистецтво й у зверненні до художнього світу античності вбачали "втечу від сучасності", "спробу відродити буржуазне мистецтво", "замасковану опозицію пролетарському письменству", "агонію буржуазного націоналізму". На довгий час така думка стала нормою для офіційного літературознавства. Іншою була позиція тих небагатьох критиків (О.Білецький, С.Єфремов), які виходили за межі насадженого канону, хоча б почасти застосовуючи естетичні критерії оцінки художнього твору. Але з кожним роком їхні голоси губилися в загальному хорі цькування та ідеологічних наклепів, якими рясніли публікації про київських неокласиків. Це затримало процес об'єктивного поцінування української неокласичної спадщини на кілька поколінь.

Лише в 60-х роках з'явилася низка статей, присвячених творчості Зерова, в яких дослідники Г.Кочур, Н.Корж, а пізніше Ю.Кузьма, Л.Скорина

та інші акцентували увагу на перекладацькій діяльності поета. У літературознавстві діаспори вивчення його спадщини практично не припинялося. Творчий доробок Зерова став об'єктом досліджень В.Державина, М.Кропив'янського, М.Микулович, С.Гординського, Ю.Лавріненка, І.Качуровського, Ю.Клена, Ю.Шереха та інших.

Проблема сприйняття й засвоєння неокласиками, зокрема Зеровим, традицій античної літератури ще не була об'єктом спеціального наукового дослідження, хоч, правда, окремі її питання вже порушувалися В.Брюховецьким у монографії "Микола Зеров: Літературно-критичний нарис" (1990) і С.Білоконем у розвідці "Закоханий у вроду слів. М.Зеров — доля і книги" (1990). Серед праць синтетичного характеру, в яких висвітлюються певні аспекти зазначеної проблеми, варто назвати праці М.Ласло-Кущок, Е.Соловей, Ю.Коваліва, М.Зубрицької, В.Івашка, С.Мельник, Р.Харчук, Г.Райбедюк. Окремої уваги заслуговує дисертаційна робота Л.Темченко, присвячена питанням генези, естетики й поетики українського неокласицизму. Авторка визначає неокласицизм як одну з модифікацій урбаністичної культури, для поетики якої характерне поєднання елементів різних за походженням художніх систем і насамперед античної.

Вивчення європейського контексту української літератури в останні десятиліття помітно активізувалося. Плідними видаються дослідження генетичних зв'язків та всіх видів стосунків контактного характеру українського письменства з греко-римською літературою і взагалі з античною культурою (переклад, критична оцінка, тематичні, жанрові модифікації тощо). Це ґрунтовні праці П.Хропка, Ю.Микитенка, М.Майстренко, Л.Скорини, М.Трофимука, О.Турган, Л.Ушкалова, О.Савчук, Б.Баглай-Соляник, І.Іваньо та інших. У них розглядається як творчість окремих письменників, так і окремі періоди розвитку української літератури, що хронологічно завершуються початком ХХ століття. Дослідження, в яких висвітлювалися б питання рецепції античності митцями, діяльність яких припадає на пізніші часи, практично відсутні.

Об'єктом нашого дослідження є оригінальна та перекладна поетична творчість Зерова й пов'язані з нею архівні матеріали та епістолярна спадщина, науковий і публіцистичний доробок письменника.

Мета дисертаційного дослідження полягає в синтетичному аналізі художнього, перекладацького й літературознавчого доробку Зерова з погляду рецепції античності. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких конкретних завдань: 1) визначити сутнісні риси концепції античності Зерова, встановити її масштабність і перспективність на тлі синхронного й діяхронного порівняння з досягненнями європейської літературно-

критичної думки; 2) накреслити шляхи сприйняття та засвоєння поетом античних тем, мотивів, образів у художній практиці; 3) розкрити функції міфологем античного походження, вказати на особливості їх тлумачення та трансформації у творчості Зерова; 4) виявити основні риси перекладацької манери Зерова та вплив латинської літературної традиції на його оригінальну творчість; 5) простежити роль античних традицій у творчій еволюції поета й формуванні та розвитку жанрових структур його поезики.

Методологічну основу дослідження складають досягнення відомих філософів і літературознавців — дослідників античності (С.Аверінцев, М.Грар-Пассек, В'яч. Іванов, О.Лосев, А.Тахо-Годі, В.Топоров), а також праці дослідників українського літературного процесу (І.Франко, О.Білецький, Д.Чижевський, В.Державин, І.Качуровський та інші), культурології (М.Бахтін, А.Гурович, І.Хольтхузен, Ю.Шерех).

Основними методами дослідження є історико-функціональний, порівняльно-історичний і філологічний.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вона є першою спробою аналізу оригінального, перекладного й літературознавчого доробку Зерова з погляду сприйняття і засвоєння ним античних традицій. Вона також визначається новими методологічними підходами у вивченні творчої спадщини митця, виявленням своєрідності рецепції античності українським неокласицизмом.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що вивчення зазначеної проблеми в межах цілісної естетичної системи неокласицизму дає змогу аргументувати концепцію закономірності розвитку національної літератури в аспекті засвоєння і трансформації нею класичних традицій.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що його висновки та узагальнення слугуватимуть подальшому вивченню проблеми функціонування античних традицій у творчості неокласиків. Матеріали дисертації можуть бути використані при читанні загальних та спеціальних історико-літературних і теоретичних вузівських курсів, при проведенні спецсеминарів і практичних занять з історії українського письменства, при написанні робіт з проблем компаративістики та української новітньої літератури.

Апробація дослідження відбувалася на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції "Поетика художнього тексту" (Херсон, 1996), під час роботи філософського семінару "Гуманізм. Людина. Мистецтво" (Дрогобич, 1997), на звітних конференціях викладачів філологічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (1997, 1998). Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри української літе-

ратури Національного педагогічного університету. Основні положення й висновки дослідження відбиті в 7 публікаціях.

Мета й завдання визначили структуру дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків (всього 174 сторінки), списку використаної літератури, який містить 227 позицій.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтовується актуальність теми, розкривається стан вивчення даної проблеми, формулюються мета й завдання роботи, а також визначаються теоретико-методологічні засади дослідження, його новизна та науково-практичне значення.

У першому розділі — “Концепція античності в літературознавчій і поетичній спадщині Миколи Зерова” — аналізується система поглядів ученого на античність як тип культури, її роль і місце у вітчизняному літературному процесі. Виокремлюються характерні риси та етапи розвитку створеної Зеровим концепції античності та її зв'язки з неокласичною естетикою.

Сприйняття й засвоєння Зеровим античної художньої спадщини розглядається як практичне втілення основних положень його концепції античності, виникнення якої зумовлене низкою чинників. Це насамперед впливало з авторського розуміння тенденцій літературного процесу, в основу якого покладено естетичний аналіз літературних явищ і тлумачення художнього твору в широкому культурологічному контексті. Крім того, Зеров усвідомлював важливість ролі й місця античних традицій як культурних орієнтирів на шляхах розвитку національного письменства в складних умовах 20-х років.

У літературно-критичній спадщині Зерова немає спеціальної праці, яка б узагальнювала й систематизувала матеріал, що стосується античної культури та літератури. Проте його погляди на античність можна простежити в усіх наукових працях, численних публіцистичних статтях, передмовах та коментарях до збірок перекладної та оригінальної поезії, в епістолярній спадщині.

У розвитку концепції античності Зерова, своєрідним водорозділом якої стала дискусія 1925 — 1928 рр., виокремлюються два етапи. На першому з них, тобто до дискусії, вчений звертався до античного культурного матеріалу під час роботи над перекладами римських авторів (“Антологія римської поезії” (1920), “Камена” (1924)) та у зв'язку з дослідженням історії

української літератури (“Нове українське письменство”(1924)), проектуючи античні традиції на проблеми національного письменства.

Основні положення концепції античності Зерова під час і після дискусії формуються у результаті осмислення вченим цілого комплексу питань літературного, етико-філософського й соціального характеру. Розширення проблематичного кола концепції було зумовлене тенденцією розвитку самої дискусії, яка з терену літературного перейшла в культурологічний, а пізніше — у політичний.

Античність для Зерова була тим культурним потенціалом, на основі якого сформувалася нова європейська спільність, єдина, за його визначенням, “середземноморська цивілізація, різні етапи розвитку якої ми становимо”. Неокласики запропонували античність у ролі культурного орієнтира для України, яка через осягнення гуманістичного змісту стародавніх культур глибше усвідомить свою приналежність до європейської спільноти. “До джерел”, — закликав Зеров: до нової Європи — через творче засвоєння спадщини минулого.

Вважаючи одним із нагальних завдань української літератури “мистецьку вибагливість, підвищення технічних вимог для початкуючих поетів”, Зеров надавав важливого значення насамперед римській класичній поезії як мистецькому орієнтиру. Це переконання ґрунтувалося на сповідуванні неокласиком античної традиції, закладеної Горацієм у поняття “школа стилю”.

У контексті естетики національного культурного відродження формується положення, за яким античність, на думку М.Хвильового, символізувала “психологічну Європу”, “Захід” і виступала антитезою християнству (“Сходу”). Ця теза певною мірою інтерпретувалася і Зеровим у його поезії через художнє протиставлення античного й біблійного міфу (“Саломея”, цикл “Lucrosa”), а у критичних роботах — в обстоюванні думки щодо релігійного скептицизму Лесі Українки як основи її “прометеїзму” (“Леся Українка”).

У концепції Зерова, як свого часу й у творах митців українського Бароко, закладене розуміння античності як метафори. Подібний підхід, зокрема до античного міфу, був властивий і естетиці символізму (так, В’яч. Іванов бачив у образі Діоніса метафору свободи творчості). У Зерова антична культура сприймається метафорою культурних традицій і класики, а також метафорою “іншого” уявлення про світ, альтернативного тогочасним. У цьому типологічна спорідненість позиції українського неокласика з поглядами на античність Т.С.Еліота.

Ставлення Зерова до античності й рецепція її художніх традицій за-свідчують новий етап у розвитку концепції античності в українській літературі. Звернення до “греко-римської давнини” набуває символічного значення, перетворюючись на мистецьку форму протистояння “масовій” літературі низького художнього гатунку. У широкому сенсі Зеров та інші неокласики протистояли спробі звести українську літературу й культуру до ролі другосортної, неспроможної творити зразки світового рівня.

Основні риси естетичної програми Зерова (орієнтація на довершену культуру поетичного мислення з її обов'язковим філософізмом, інтелектуалізмом вірша, позиція щодо суверенності мистецтва, звернення до класичного минулого, протистояння духовній варваризації суспільства) співзвучні з настановами французьких “парнасців”. Для українських неокласиків і передусім Зерова творчість поетів “Парнасу” стала проміжною ланкою в механізмі засвоєння класичної спадщини.

Зеров відзначав особливу роль античності, вважаючи її поряд з національними традиціями однією з передумов становлення і розвитку української літератури. За допомогою історико-функціонального та порівняльного методів дослідження він встановлював типологію й контактність (генетичність) окремих літературних явищ, приділяючи значну увагу питанням специфіки функціонування інонаціональних і передусім античних елементів у рідному письменстві.

Засвоєння українським письменством художньої спадщини стародавніх греків і римлян, на думку Зерова, має давню й плідну історію. У літературознавчих працях “Нове українське письменство”, “Від Куліша до Винниченка”, “Франко-поет”, циклі статей “До джерел” учений доводив, що в нашій літературі відповідно з внутрішніми законами розвитку відбувалася інтенсивна адаптація та асиміляція античних художніх традицій.

Розвиток національної літературної традиції супроводжувався еволюцією взаємовідношень “свого” й “чужого” в межах літератури. Від “орнаментального” значення античних мотивів через взаємодію культур за схемою “заповнювання ніш”, в якій чужий матеріал сприймається як “компенсація” тих чи інших проблем власної традиції, до так званого “синдрому несподіваного ефекту” зустрічі двох культур, суть якого полягає в тому, що відбувається усвідомлення “себе” при наявності “чужого”, — такі рівні рецепції античної спадщини прочитуються у дослідженнях Зерова, присвячених проблемам розвитку української літератури.

Значну увагу вчений приділяв “Енеїді” І.Котляревського, аналізу якої передував виклад творчої біографії Вергілія. З'ясовуючи сутнісні риси трагедії Котляревського, Зеров певною мірою визначав ступінь і рівень за-

своєння українською літературою античної культурної спадщини. У працях Зерова визначаються такі шляхи засвоєння античності новим українським письменством: через вже сформовані традиції давньої літератури (наприклад, латинський вірш “Solum cure feliciter poti”, переклад якого здійснив Г.Сковорода, трагестувався лірниками, а пізніше був уведений І.Котляревським у п’єсу “Наталка Полтавка”); за посередництвом польської (вплив творчої манери І.Красіцького на байки П.Гулака-Артемовського) або французької (“Ямби “ О.Барб’є і ямби В.Самійленка) літератур; унаслідок безпосереднього знайомства з античними джерелами (переклади римської поезії П.Гулаком-Артемовським, гомерівського епосу С.Руданським, П.Кулішем, І.Франком, Лесею Українкою). Учений окремо наголошував на свідомому використанні письменниками, зокрема Лесею Українкою, античних мотивів і образів, яке ґрунтувалося на сповідванні гуманістичного світогляду.

Вплив античних традицій Зеров виявляв на різних рівнях художнього тексту — жанровому (“Переяславська ніч” М.Костомарова), тематичному (“Салдацький патрет” Г.Квітки-Основ’яненка, “Орися” П.Куліша), стильовому (п’єси Я.Щоголіва, драми Лесі Українки). У його дослідженнях виразно окреслюється роль античності як “міфориторичної” (за О.Михайловим) традиції в генезі й розвитку української літератури.

Концепцією античності Зерова передбачалися дослідження й популяризація літератур стародавніх греків і римлян, цілісне вивчення історії античної культури. Образ античної цивілізації й розуміння специфіки художньої спадщини давніх греків і римлян сформувалися внаслідок глибокого вивчення Зеровим історії стародавнього світу, його культури й літератури. В “Антології римської поезії” та збірці “Камена” вчений послуговувався такою формою дослідження, як коментар, започаткованою свого часу олександрійськими філологами й пізніше апробованою в українському письменстві І.Франком і В.Щуратом. Зеров застосовував порівняльний метод дослідження, використовуючи при цьому праці відомих зарубіжних та вітчизняних істориків, філософів і філологів (Ф.Ніцше, О.Шпенглер, Г.Ферреро, Ф.Зелінський, С.Лур’є). Високий фаховий рівень його коментарів забезпечував ґрунтовність і об’єктивність підходу в тлумаченні античного феномена. При цьому Зеров-учений не відокремлювався від Зерова-поета: у коментарях взаємодоповнюють одна одну наукові дефініції та влучні афористичного типу характеристики, екскурси в історію чергуються зі спостереженнями над стилістичними особливостями творчих методів відомих античних поетів, легка іронія поєднується з тонкими алюзіями на сучасні автору реалії.

Коментарі, що супроводжують перекладні й оригінальні твори Зерова, містять матеріали реального історико-антикварного, біографічного, історико-літературного, а також географічного й звичаєво-побутового характеру. Подано і традиційний міфологічний коментар, в якому не тільки з'ясовується етимологія міфічного сюжету, а й відтворюються основні моменти його інтерпретації у вітчизняній літературі.

Виразний культурологічний зміст поезії Зерова визначають твори, в яких автор розглядав античність як цілісний, але водночас сповнений суперечностей культурний тип (“Олександрія”, “Оі triakonta”, “Елій Ламія”, “Арістарх”).

Зеров чітко усвідомлював своєрідність античної культури на різних етапах її розвитку, визначав специфіку грецької й римської спадщини. Аналізуючи художнє явище, вчений не обмежувався естетичними принципами, а застосовував і соціологічні, що свідчить про рухому природу й суть його наукового методу. В історії римської літератури Зеров виценовував кілька періодів, кожен з яких характеризується наявністю “нових генерацій і нових шкіл літературних”. Згодом у курсі лекцій “Українське письменство XIX ст.” вчений запропонував періодизацію вітчизняного літературного процесу, в основі якої також лежав “стильовий” принцип.

Важливим фактором осмислення античності стали для Зерова біографічні дані письменників Стародавнього Риму. У поезіях “Вергілій”, “Овідій”, “Безсмертя” він звертається до постатей Вергілія й Овідія, життєвий шлях яких був для українського поета символом протилежних моделей поведінки й долі митців в умовах імперського суспільства. Розкриваючи перед читачами світ античності, Зеров наголошував насамперед на духовній близькості своїх сучасників і античних авторів. Ідея диалічного розвитку світової культури вилилася в пошуки аналогій між двома переломними періодами в історії людства — переходом від республіканського Риму до імперського та створенням тоталітарної більшовицької системи.

Другий розділ — “Інтерпретація Зеровим творчості римських поетів “золотого віку” — присвячений питанню втілення концепції античності в художній практиці Зерова. Обґрунтовується думка про переклади Зеровим римської поезії як одну з активних форм міжлітературної рецепції у світлі сповіданої неокласиками концепції про єдність світового літературного процесу. Роль античних традицій у творчості Зерова простежується й на рівні інтерпретації українським поетом провідних мотивів гораціанської лірики.

Коло перекладацьких зацікавлень Зерова досить широке. Інтерпретація українською мовою творів римських поетів у його доробку найбільш

значима і в кількісному, і в якісному відношеннях. Основним принципом відбору авторів і текстів для перекладу стала їх відповідність поняттю “класики”, що сформувалося під впливом культурної традиції, в основі якої лежить не територіально-часовий, а “якісний” чинник. Крім мистецької довершеності як ознаки класичності, Зеров брав до уваги суголосність творчості того чи того поета з часом і своїми власними світоглядними й естетичними переконаннями. Тому звернення Зерова-перекладача до творчості визначних представників “золотого віку” римської поезії — Вергілія, Горація, Овідія та інших — видається цілком логічним. Долаючи недостатню, за його ж визначенням, “розробленість української поетичної мови й відсутність плідної перекладацької традиції”, Зеров намагався показати, що твори римських поетів є близькими нашій національній стихії.

Зеров поєднував два вияви перекладацької манери, визначені свого часу Г.Сковородою: перекладач-букваліст (translator) і перекладач-тлумач (interpres). Його перекладацька практика, як і основні положення теорії перекладу, були, з одного боку, своєрідним синтезом аналогічної діяльності багатьох його попередників (Г.Сковорода, П.Гулак-Артемівський, С.Руданський, І.Франко, В.Щурат), а з другого боку — відправним пунктом для подальшого розвитку традицій літературної інтерпретації.

У низці статей, присвячених актуальним питанням теорії перекладу (“Перед судом методолога” (1926), “У справі віршованого перекладу” (1928), “Іван Белоусов — російський перекладач “Кобзаря” (1930)), Зеров, не знижуючи будь-яких технічних вимог до перекладів, обстоював думку про перекладача-творця. Головне завдання інтерпретатора він вбачав у тому, щоб передати стрижневу ідею твору, з’ясувавши, у чому полягають його художня цінність, краса, колоритність, стильові особливості. На таких принципах ґрунтувалася позиція Зерова в дискусії навколо так званих технологічно точних перекладів, що розгорнулася у 20-і роки. Їх практична реалізація найповніше втілилася у його власних перекладах римської поезії.

Переклади Зерова поезії Горація засвідчували новий етап освоєння творчості римського поета українською національною культурою. Вони характеризуються глибиною проникнення у зміст і стиль першотвору, майстерним оволодінням його своєрідною ритмікою. Творчий підхід до інтерпретації гораціанської поезії українською мовою виявляється у відмові перекладача від розміру оригіналу (а це переважно алкесва строфа) і застосуванні шестистопного ямбу, завдяки чому більшість од римського поета римовано, що сприяло їх сприйняттю сучасним читачем. До поезії Горація Зеров звертався протягом усієї своєї творчості, що дає змогу про-

Близнята) доповнюються новим змістом. Набуваючи функцій образів-символів, що проектується на сучасність, вони водночас стають засобами об'єктивізації почуттів і емоцій ліричного героя.

Пошуки гармонії людини й космосу, яка унеможливується під тиском суспільно-політичних обставин, Зеров спрямовував в естетичну сферу. Поет обґрунтовував концепцію Краси, яка стала центральним поняттям неокласичної естетики. Феномен Краси, за Зеровим, поєднує в собі естетичні, етичні й соціальні чинники. Це цілком відповідало уявленням про Красу античних неоплатоніків, зокрема Прокла, що виражав її суть через тріаду Добро — Краса — Справедливість, в якій кожен із онтологічних моментів відображав у собі два інших. Зеров сповідував античний ідеал Краси, найповніше втілений в понятті калокагатії (“Навсікая”, “Телемах у Спарті”). Трактування Краси як сублімованої єдності світу стало для поета втіленням ідеї автономності й цінності сфери естетичного.

Через образи античної культури поет реалізовував свої філософсько-естетичні пошуки рівноваги між індивідуальним і суспільним, що розглядаються в контексті класицистичного конфлікту обов'язку й почуттів (сонет “Тесеї”, цикл “Мотиви “Одіссеї”), порушував проблему протистояння культури варварству (“Хірон”, “Лестригоні”).

Мотив поетичної слави, яка здобувається ціною шляхетного подвижництва й самозречення, дістав художнє вирішення в поезіях “Арістарх”, “Овідій”, “Безсмертя”, “Вергілій”. Зображуючи видатні постаті античної культури, Зеров утверджував тріумф слави через опозицію “тимчасовість — вічність”, де під тимчасовістю розуміються соціальні й політичні обставини, а твори, орієнтовані на загальнолюдські цінності, належать вічності.

Антитетичну єдність поезії Зерова, що має важливе філософсько-естетичне навантаження, зумовила синтетична єдність художнього світу античності як еквівалента життєлюбства, духовної свободи та суперечлива дійсність 20 — 30-х років ХХ століття. Звідси — характерна для його поезії мова бінарних опозицій, поєднання естетично протилежних образів, контрасти, протиставлення.

При осмисленні жанрової специфіки античної лірики Зеровим акцентується увага на особливостях використання ним жанрів античної лірики, звернення до яких відповідає художньо-естетичним пошукам ідеалу гармонії й рівноваги на площині поезії. Орієнтація українського письменства на початку ХХ ст. на європейську літературну спадщину зумовила появу численних перекладів з латинської, давньогрецької, французької літератур

й активне поетичне експериментаторство стосовно впровадження класичних форм у власну поезію. Серед розмаїття форм античної поезики особливої уваги Зеров надавав малим (елегія, ідилія, епіграма), в яких виражальний ефект міг бути доведений до найвищої межі. Даючи “друге життя” класичним формам, поет таким чином шукав нові засоби, зручні для вислову принципово нових думок і почуттів.

Жанр елегії виявився оптимальним засобом для вираження буттєвої парадигми митця й реалізації філософічного начала його поезії. Елегія Зерова відзначається досить широким видовим діапазоном: від власне елегії, творів елегійного характеру до стилізації й навіть пародії на елегію. В окремих творах зберігається назва жанру й уже архетипічні для елегії мотиви, образи, ситуації (“Елегія”). Однак у більшості поезій системоутворюючим началом виступає не жанрова традиція, а індивідуальний художній стиль поета, який власне й робить елегійним “художній” світ твору, в якому синтезуються різні традиції.

В елегіях циклу “*Tarde venientia*” Зеров створює образ світу, в центрі якого творча особистість у багатоманітності виявів поєднана численними зв'язками зі світом культури (“Тітанії”), зі світом природи (“Суниці”), зі світом власної творчості (“Присвята”, “Визволення”).

Зразком поетичної стилізації на античні теми, за якими постає українська дійсність, став цикл “Елегійні дистихи”. Виходячи з природи елегійного дистиха й традиції, закладеної античною поезією, Зеров інтерпретував гораціанські мотиви швидкоплинності людського життя (“Прудко на безвість ідуть наші дні...”), задоволення малим (“Трудно і вбого живеш ти ...”), гармонійного співіснування з природою (“Мимо бескетів червоних ...”, “Букорнус”).

В алегоричному осмисленні Зеровим античних міфічних сюжетів помітні дві тенденції. Звертаючись до так званої “вічної” теми цінності земного життя (“Чей ти не знаєш”), поет використовував відомий гомерівський мотив, ретельно відтворюючи художню ситуацію. Коли ж йдеться про особисте, сюжет міфу не окреслюється виразно, а переходить у площину підтексту (“Сон”). “Елегійні дистихи” засвідчують, що в об'ємному поетичному світі Зерова раціоналістичне начало не було домінуючим. Внутрішня напруга думки й асоціативна спроможність образів допомагали поетові виявити цілу гаму ліричних почуттів, зазвичай стриманих.

У літературі 20-х років ХХ століття жанр елегії став уже свого роду пробним каменем. У творчому доробку Зерова чимало творів іронічно-гумористичного характеру, серед яких і пародії. Поет пародіює “Кримську елегію” П.Филиповича, де в іронічному світлі постає не елегія, а індивіду-

альний стиль автора, якого пародіюють: використання типових мовних конструкцій, характерної лексики, обігрування назв поезій, збірок.

Крім елегії, Зеров творчо осмислював у своїй творчості й такий жанр античної поезики, як ідилію. Незважаючи на нечасте використання, ідилія в його оригінальній ліриці поставала зразком діалектичної єдності традиційності й варіативності. Це давало змогу поетові повною мірою сприймати ідилічний пафос у літературі як такий, що багато в чому визначав пошук загальнолюдських, загальнозначимих принципів. Зеров, який добре знав античні першоджерела, йшов шляхом збереження типових ознак ідилії, але при цьому інтерпретував ідилічний канон, своєрідно поєднуючи епічність, ліризм, драматизм, що дає підстави побачити в його творах (цикл “Зодіак”) особливого роду синкретизм поетичного стилю.

Поет уводить у світ ідилії трагічні мотиви, які ще не руйнують її гармонії, але вже сприяють певному протиставленню ідилічного світу реальному, що зближує його ідилії з елегіями, ускладнюючи їх виокремлення в самостійний жанр. В ідиліях Зерова чітко позначається рух часу від теперішнього в минуле, що є традиційним для ідилічного жанру ще з епохи романтизму. Звідси — ідилічна ситуація можлива тільки в минулому, а не в теперішньому. Завдяки часовому переміщенню умовно-идилічний пафос втрачає колишню провідну роль, поступаючись місцем роздумам ліричного героя про сенс людського буття, про життя і смерть, про радість і горе. Ліричні медитації, у яких мотиви природи переплітаються з любовними, зумовлюють особливу манеру оповіді, підвищують емоційність, сповідальність твору (“Праосінь”).

У поезіях циклу “Параду” спостерігається один із способів авторської трансформації жанрових ознак — збільшення внутрішньої напруги змісту, поява драматичних, а згодом і трагічних інтонацій, своєрідна епітетики. У межах одного циклу ідилія набуває елегійного характеру і врешті перетворюється на елегію. Водночас Зеров інтерпретує класичний мотив “золотого віку”, традицію поетичного опрацювання якого заклали свого часу Гесіод і Вергілій.

Зеров нерідко виходить за межі традиційної ідилічної тематики: “запрограмованість” ідилічного змісту на поетизацію сільського життя він розширює до поетизації природи взагалі. Ідилічні мотиви його поезій зводяться до синтезу всіх виявів людського життя й почуттів з виразною філософською спрямованістю. Поет прагне до більшої монологізації, що сприяє перебудові ідилії, перетворюючи її у вірш-сповідь (“Праосінь”). Модерністську модифікацію ідилій творить і їхнє виразне культурологічне забарвлення, характерне для поезії всіх неокласиків.

Традиційне для античної ідилії Феокрита, Вергілія, Горация протиставлення міського й сільського життя, яке ґрунтувалося на переконанні в “зіпсованості” міста як такого, у поезії Зерова має інше значення. Поетизація села (“На віддаленні”, “Вечір”, “Возовиця”) і виокремлення класичного пейзажу служить тлом, на якому більш рельєфно вимальовується внутрішній світ людини у співвідносності з довкіллям. Образи міста й села протиставляються як частини єдиного цілого, без жодної з яких ліричний герой не мислить світової гармонії. Комплекс почуттів ліричного героя подається не як заздалегідь визначений, як це було характерно для античної буколіки, а як результат складного процесу внутрішніх переживань, який відображає не тільки суперечливість почуттів, а й складність світу, в якому живе людина.

Конкретно-предметні образи, описи пам’яток архітектури в поезії Зерова наводять на думку про переосмислення поетом традиції елліністичної “описової” епіграми, яка слугувала засобом характеристики осіб, ситуацій, літературних образів, життєвих і побутових явищ, витворів мистецтва. Опис порту в поезії “Олександрія”, міські пейзажі у циклах “Київ” і “Будівництво”, храм Артеміди в творі “Партеніт” свідчать про спостережливість митця, який бачить красу, розлигу в матеріальному світі.

У висновках узагальнюються результати дослідження обраної теми. Античність органічно входить у систему філософських, естетичних і літературних поглядів Зерова. Вона є важливим компонентом його концепції історії літератури й відбиває розуміння поетом ролі української культури у світовій цивілізації. Художня спадщина стародавніх греків і римлян трактувалася поетом передовсім як вічно живе начало, яке виконує практичну функцію і в сучасному суспільстві. Тяжіння Зерова до античності простежується на різних рівнях і впродовж усієї його багатогранної діяльності. Творчість Зерова репрезентує новий підхід сприйняття й засвоєння античності в національному письменстві, вигоки якого сягають традицій українського Бароко. Водночас інтерпретація Зеровим античних міфологічних сюжетів й образної системи, використання жанрів і форм античної поезики сприймаються в контексті модернізації української поезії перших десятиліть ХХ століття, унаслідок чого сформувався новий характер створеної неокласиком естетичної норми, в основі якої — трансформація та переосмислення класичних традицій.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Поетично-змістове навантаження античних образів у ліриці Миколи Зерова // Поетика художнього тексту / Матеріали доповідей і повідом-

лень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. — Київ — Херсон, 1996. — С. 282 — 283.

2. Античний світ у творчості Миколи Зерова // Вересень. — 1996. — № 1. — С. 37 — 39.

3. “Мужик із Мантуї ... ” (“Енеїда” Вергілія очима Миколи Зерова) // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 1996. — № 8. — С. 13 — 19.

4. “Дві вічних подруги — кохання й розлука ... ” (Жанр елегії в світовій літературі) // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 1997. — № 4. — С. 43 — 47.

5. Під знаком веселої Мудрості: Сценарій літературного змагання в КВК // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 1997. — № 7. — С. 45 — 48.

6. Поетичне осмислення Миколою Зеровим світової культурної спадщини // Дивослово. — 1997. — № 8. — С. 8 — 11.

7. Космологічна концепція Миколи Зерова // Людина і мистецтво в гуманістичних вимірах / Матеріали людинознавчих філософських читань. — Вип. IV. — Дрогобич — Львів, 1997. — С. 212 — 217.

Гальчук О.В. Античні традиції у творчості Миколи Зерова. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10. 01. 01 — українська література. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 1998.

У дисертаційному дослідженні аналізується система поглядів Зерова на античність як тип культури, її роль і місце у вітчизняному літературному процесі. Досліджуються особливості рецепції та трансформації античних традицій у поетичній спадщині Зерова. Акцентується увага на використанні ним окремих жанрів античної лірики та інтерпретації провідних мотивів римської поезії. Встановлено, що в результаті осмислення письменником античності значною мірою сформувалися його світоглядні й естетичні позиції та способи творення художнього світу.

Ключові слова: неокласицизм, концепція античності, міф, інтерпретація класичних традицій.

Гальчук О.В. Античные традиции в творчестве Николая Зерова. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10. 01. 01 — украинская литература. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 1998.

В диссертации анализируется система взглядов Зерова на античность как тип культуры, ее роль и место в национальном литературном процессе. Исследуются особенности рецепции и трансформации античных традиций в поэтическом наследии Зерова. Акцентируется внимание на использовании им отдельных жанров античной лирики, а также интерпретации основных мотивов римской поэзии. Установлено, что в результате осмысления писателем античности в значительной степени сформировались его мировоззренческие и эстетические позиции и способы изображения художественного мира.

Ключевые слова: неоклассицизм, концепция античности, миф, интерпретация классических традиций.

O.V. Halchuk. Antique traditions in the works of Mykola Zerov. — Manuscript.

The thesis presented for the degree of the Candidate of Philological Sciences according to speciality 10. 01. 01 — Ukrainian literature. — National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kyiv, 1998.

The thesis analyses the system of Mykola Zerov views on the antiquity as a type of culture, its role and place in the national cultural process. The peculiarities of the antique traditions reception and their transformation in the poetic heritage of Mykola Zerov are investigated. The stress is made on his usage of separate genres of antique lyrics and his interpretation of main motives of Roman poetry. It's determined that his world-outlook and positions as well as the means of artistic world creating were formed mainly due to his comprehension of the Antiquity.

Key words: neoclassicism, the concept of antiquity, myth, interpretation of classic traditions.

Підписано до друку 21.07.98 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк.1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Наклад 100. Зам. 214.

вул. Червоноармійська, 57/3, к.101.
Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86